

АНТРОПОМОРФИЗМЪТ В БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА ЗООЛОГИЯ (ПО МАТЕРИАЛИ ОТ ТРАДИЦИОННАТА БЪЛГАРСКА КУЛТУРА И ЕЗИК)

МАРИЯ КИТАНОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
miyak@abv.bg

В статията се анализира антропоморфизмът в народната зоология. Вниманието е съсредоточено върху няколко момента: легенди за произхода на животни от хора; назоваване на диви животни с лични имена или прякори; назоваване на животни с роднински термини; преглед на антропоморфизма в устойчиви сравнения и фразеологизми.

Ключови думи: антропоморфизъм, народна зоология, лични имена, роднински термини, български език

ANTHROPOMORPHISM IN BULGARIAN FOLK ZOOLOGY (BASED ON MATERIAL FROM TRADITIONAL BULGARIAN CULTURE AND LANGUAGE)

MARIA KITANOVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
miyak@abv.bg

The article analyses anthropomorphism in folk zoology by studying legends about the human origin of animals, the naming of (wild) animals with human given names and nicknames or kinship terms, as well as by exploring anthropomorphism in idioms of comparison and phraseologisms.

Keywords: anthropomorphism, folk zoology, given names, kinship terms, Bulgarian language

В уводната статия към сборника „Антропоцентризм в языке и култура“ С. М. Толстая разкрива същността на антропоцентризма като обяснява, че това е термин, който свързва човека и обкръжаващия го свят. Според нея голямата тема „светът и човекът“ може да се разглежда в две посоки: от човека към заобикалящия го свят и от света към човека, когато той е обект на езиково и културно осмисляне чрез различни културни кодове – вегетативен, зооморфен, предметен и др. Антропоморфизмът и антропоцентризмът се свързват повече с първия аспект, в който човекът е не само субект, но и инструмент за опознаването на обкръжаващия го свят (Толстая/Tolstaia 2017: 8). Така той се превръща в „мярка на всичко“, налага

своя облик, пълен или частичен, на предмети, растения и животни (Толстая/Tolstaia 2017: 9). **Антропоморфизмът** (от старогръцки, *антропос* ‘човек’ и *морфе* ‘форма’) означава приписване на човешка форма и други характеристики на животни, неодушевени предмети и обекти, природни феномени, стихии или митологични същества. Близък до него е терминът **персонификация** (от фр. *personne, personnifier*), който през последните години вече се приема като фигура на речта и се използва главно в литературата. Характерно за голяма част от религиите по света е изобразяването на божествата в антропоморфен вид – т.е. с външност, чувства, желания и отношения, подобни на човешките. Такива примери можем да намерим както в древногръцката, така и в римската митология. В тотемистичните религии божествата обикновено са зооморфни. Според А. В. Гура на животните се приписват свойства и атрибути, характерни за човека – жилище, реч, име, роднински отношения и др., като антропоморфизмът се проявява на различни равнища – на езиково (във фолклора), морфологично (в облика на самите животни) и функционално (Гура/Gura 2017: 25; Гура/Gura 2004: 150–154; Гура/Gura 1997: 168–173).

В лексикографията се срещат определени лексеми, с които се назовават действия, характерни както за животните, така и за хората. Например, ако разгледаме лексемата *плод* в някои речници, ще видим следното:

Български тълковен речник (БТР/ВТР 1973: 659–660): 1. Рожба на растение, което съдържа семе. 2. Рожба на растение, което се употребява за ядене. 3. Зародиш у човек или животно: *Развитие на плода*. 4. Последница от известна дейност: *Плод на общи усилия*.

Среща се прилагателното *плодовит* с второ значение ‘който много бързо се размножава’: *Заекът е много плодовито животно*. Съществителното *плодовитост* означава ‘качество на плодовит’: *Плодовитостта на мишките е голяма*.

В българския език съществуват прилагателните *оплодотворена* и *неоплодотворена* и глаголят *оплодотворявам* със значения: 1. Правя растение или животно да завърже плод, да зачене; 2. Прен. Предизвиквам творческа дейност; а също и *оплодя*, *оплождам* със същото значение (вж. знач. 1.) (БТР/ВТР 1973: 587).

За *рожда* в БТР (БТР/ВТР 1973: 884) е дадено следното тълкуване: ‘всичко, родено от човек, животно или растение; чедо, дете, плод, род’. В Речника на българския език на Найден Геров (Геров/Gerov 1978: 84) – ‘всичко, което раждат човекът, животните и растенията, рожба’. Следователно и при Н. Геров, и в БТР съществува значение на *плод* като ‘дете, чедо, рожба’ както при човека, така и при животните.

Етимологичният анализ на *дете* според Трубачов и БЕР (БЕР/BER 1971: 349) разкрива значението на думата – ‘кърмено’. Кърменето е характерно за всички видове бозайници.

Антропоморфизмът в българската народна култура има няколко основни проявления: произход или метаморфоза на животно от/в човек, които откриваме в названия, легенди и вярвания; назоваване на животни с роднински термини; назоваване на животни с лични имена и прякори, характерни за хората.

1. Митологични представи за произхода на животно от човек. **Метаморфозата човек – животно. Легенди**

Налице са много предания и легенди за произхода на животните, повечето от които са възникнали на библейско-апокрифна основа. Така например се смята, че вследствие на клетви хора са се превърнали в животни: напр. лястовицата е произлязла от млада невеста; кукувицата и бухалът – от девойка и момък, които са брат и сестра (БНТ/ВНТ 1963: 293); невестулката – също от невеста (БНТ/ВНТ 1963: 289); костенурката – от снаха, прокълнатата от свекър, загдето изляла погачата (БНТ/ВНТ 1963: 287); щъркелът е наказан за своето любопитство човек (БНТ/ВНТ 1963: 294) и т.н.

В различните вярвания и легенди се открива метаморфозата **човек – животно**. В българската народна култура тя е характерна за някои вярвания и етиологични легенди – за превръщането на човек във вълк или мечка, за произхода на змея и мечката от човек. В българската митология се среща образът на *вълколака*, за когото е характерна метаморфозата от човек във вълк и обратно. По време на т.нар. *Мръсни дни* задължително се спазва въздържане от сексуални контакти, характерно за цялата българска етническа територия. В Ловешко вярват, че децата, родени или заченати през този период, всяка година се превръщат в кучета или вълци, а след смъртта си – в зли духове. Метаморфозата **човек – вълк** е характерна за определено демонично същество, наречено *вълколак* (Софийско), *върколак* (Белоградчишко, Бургаско, Д. Дедеагачко), *фъркуляк*, *вракаляк*, *вракалок* (Югозападна България), *вълкодлака*, *вурдала*, *вукодлак* (РНДКБ/RNDKB 2018: 65–67). В стб. *вълкодлакъ*. Според някои автори той е идентичен с вампира, а според други стои по-високо в йерархията от него, тъй като се свързва със страховития вълчи пастир *Куцулан*. Вероятно най-старото название е било дума, образувана от названията за *вълк* и *мечка* (МНМ/MNM 1980: 242–243).

Интересни са легендите и за невестулката. Ако се вгледаме в образа на световното дърво във фолклора, което е пример за моделиране на Вселената във вертикален план, невестулката стои в неговите корени заедно с къртицата. В гръцката митология най-близо да нея е богинята Хера, представена като невеста девственица, покровителка на семейството, която преде нишките на съдбата. Този митологичен образ на невестулката като предачка откриваме в българската етиологична легенда за невестата, която се превръща в невестулка, защото преде в неподходящо от гледна точка на свекърва ѝ време. Така тя е наказана да остане между Този и Онзи свят,

между домашното (своето) и чуждото, като регулатор на изгубения ред. Словаците вярват, че невестулката е превъплътената душа на покойната господарка на дома (Попов/Роров 2008: 63–68).

Според легендите къртицата също произлиза от човек. В легендите за нейния произход се оформя общо семантично ядро за бащата и неговите синове и за прокълнатите хора и животни (Попов/Роров 1994: 175–173). Къртичината болест се нарича с евфемизмите лични имена *Добра* и *Злата*.

В Западна България в чест на мечката се празнува *Андреевден* (30 ноември), който се нарича още *Мечкинден*. Според легенда от Западните Родопи мечката е произлязла от девойка, която е изпратена от мащехата си да пере черна вълна, докато стане бяла. Детето отишло на реката, започнало да пере, измръзнало, но така и не избелило вълната. Заплакало, защото не смеело да се прибере къщи. Внезапно пред него се появил белобрад старец, който го попитал защо плаче. Като разбрал каква е работата, казал: „Наметни си вълната, отиди си къщи и за нищо не се бой“. После изчезнал. Детето дълго чукало на затворената врата, а когато злата мащеха отворила, застинала от изумление – пред нея стояло златно момиче, което сияело като слънце. Решила да изпрати и своето дете, та и него да позлатят. Мързеливото момиче стигнало реката, хвърлило къделята и седнало на брега. Но никой не идвал. Измръзнало и заплакало, а щом заплакало, се появил старецът. „Защо плачеш?“ – попитал той. „Тебе чакам, да ме направиш златна, че да си вървя.“ „Хубаво! Наметни си вълната и си отивай къщи.“ Момичето грабнало вълната и тръгнало. Майка му го чакала до вратата. Щом чула стъпките му, бързо отворила. Но още по-бързо я затворила, защото пред нея стояла голяма черна мечка (Георгиева/Georgieva 1993: 57–58). Съществува и легенда за бащата и трите съгрешили дъщери. Бащата ги прокълел и те се превърнали в мечка, улувица и вихрушка или в мечка, маймуна и славей. Според вярванията мечката има антропоморфна (човекоподобна) същност. Мечката също може да се превръща в човек. С това тя е близо до вълка. Характерно за нея е, че ходи на задните си крака като човек. Формата на лапите ѝ също напомня човешки крайници. Възприемана е като културен герой, родоначалник, тотем, дух лечител, животински двойник на човека (Попов/Роров 2004: 6; МНМ/MNM 1982: 128–129).

Вярването, че змей или змеица могат да се влюбват в девойка или младеж, е широко застъпено из цялата българска етническа територия. Според народните легенди змейовете имат човешки произход. Те се раждат от връзката на смъртна жена и змей. Такава жена се нарича *змейчева*. Тя ражда детето змейче след 11 месеца. Често за *змейчета* се приемат децата, останали сираци още преди раждането си – *на̀сире*, *п̀осмърче*, *п̀осмъртниче* (БЕР/BER 1995: 524; Китанова/Kitanova 2015), а също и деца, родени със зъби, опашки, ципа под мишниците (крилца), албиноси или с други особени белези. Понякога тези деца също като къртиците са лишени от зрение. „В с. Садовник, Радомирско, имало змей човек, който бил като всички хора, но с крилца под мишницата, с които хвърчал и се борил с халите.

Бил сакат, защото ламята го ударила с едно глушево дърво“ (Георгиева/Georgieva 1993: 134). Змейовете се описват не като демони, а като диви същества, притежаващи черти на змия, риба и човек. Думата *змейче* в Трънково, Старозагорско, означава ‘млад змей’, а *змейчев* в Странджа – ‘нео-

бикновено силен физически човек’. Особено интересни са представите за змея човек, характерни за Западна и Югозападна България, а също и за Странджа. Подобни персонажи се срещат в повечето славянски народи – *сухач* в Сърбия и Хърватия, *планетници*, *хмурници*, *облачници* сред украинци и поляци. В българския юнашки епос Крали Марко се смята за син на змей и има помайчима самодива. Черти от змей се откриват и в образа на св. Никола (Георгиева/Georgieva 1993: 129–131).

2. Лични имена и прякори, с които се назовават диви животни, насекоми и влечуги

2.1. Калинка. *Coccinella septempunctata*

В българската традиционна култура някои диви животни, насекоми, влечуги получават имена или прякори на хора. Названията с компонент *лично име* за калинката са: *баба Мара* (Гоцелчевско, Разложко), *баба Марта* (Петричко, Санданско, Железница, Софийско) и *баба Каля* (Драмско), цитирани от Д. Младенова (Младенова/Mladenova 1994: 219). Последното според авторката вероятно идва от личното име *Каля*, посочено в речника на Ст. Илчев и в речника на Н. Геров (Илчев/Ilchev 1969: 232; Геров/Gerov 1977: 342). Освен това значение Д. Младенова допуска, че може да става дума и за гръцкото *καλός* – ‘добър, хубав’.

2.2. Змия. *Serpentes*

В българската народна култура змията заема важно място. Тя е символ на земята, на нейните недра с характерната им тъмнина и влага (БМ/ВМ 1994: 150). Неслучайно вътрешната форма на названието се свързва със *земля* (Фасмер/Fasmer 1986: 300). Образът на змията е амбивалентен. Тя знае езиците на всички животни, познава лечебните тревя, но може да причинява и смърт. Освен това змията понякога се явява като дух пазител на дома и рода. За змията също се употребяват някои лични имена – *Анаста* (от Анастасия) и *Шаро* (БМ/ВМ 1994: 62–65; Китанова/Kitanova 2017: 124). В някои български диалекти влечугото е наричано *Краса* (Героv/Gerov 1976: 410), което също може да се приеме за лично име. Лексемата *краса* се среща в Тетевенско и означава ‘красавица’. Тази форма произхожда от стб. *краса* (ВЕР/БЕР 1979: 717) и се открива в богомилски текстове от Средновековието, в които се обяснява как змията е загубила истинското си име, съблазнявайки Ева (Georgieva/Георгиева 1983: 63). Същото име се среща и в сръбхрв. *Краса* (ВЕР/БЕР 1979: 717). Личните имена за назоваване на змията са един от моделите за евфемизация в българския език.

2.3. Вълк. *Canis lupus*

Според народната демонология последният ден на Вълчите празници е посветен на водача на глутницата, на най-страшния вълк, наречен с прякора *Куцул̀ан*. В Белоградчишко последните два дни се наричат *Разтурняк* и *Кривул̀ан*. За названията *Куцул̀ан* и *Кривул̀ан* е характерна наставката *-ул̀ан*, която в повечето славянски езици има демонологична семантика (Ки-

танова/Kitanova 1996: 33). Такава семантика се открива и в характерната асиметричност на персонажа, куцотата, с която той се доближава до дявола. Във фолклора вълкът често е наричан *Сивчо*.

2.4. Мечка. *Ursus*

Банатските българи наричат мечката с личното име *Маркул* (Гура/Gura 1997: 173).

3. Назоваване на диви животни, влечуги и насекоми с роднински термини

3.1. Калинка. *Coccinella septempunctata*

Назоваването на някои диви животни, влечуги и насекоми с роднински термини е често срещано в българската народна култура. Обикновено това са роднински термини, свързани с кръвното родство и с родството по сватовство. Названията за калинка, отнасящи се до кръвното родство, съдържат двата основни компонента: *ба̀ба* и *ма̀йка* (Младенова/Mladenova 1994: 206):

Названия с компонент *ма̀йка*: *бо̀ж̀а ма̀йка*, *бо̀ж̀а ма̀йчица* (Ловешко), *му̀дзив̀арва ма̀йка* (Корово, Велинградско), *лѝтмама* (Кюстендилско). Д. Младенова подчертава, че тези названия са локално изолирани (Младенова/Mladenova 1994: 218). Названията с компонент *ма̀йка* се свързват с използваното *бо̀гор̀одичка* за калинка.

Названия с компонент *ба̀ба*: *ба̀ба*, *ба̀бичка* (Костандово, Велинградско), *ба̀башка* (Златоградско), *ба̀бал̀ина* (Никополско, Банат), *ба̀ба Ма̀рта* (Петричко, Санданско, Железница, Софийско), *ба̀ба Ма̀ра* (Гоцеделчевско, Разложко), *ба̀ба Ка̀ле* (Драмско).

Названия с компонент *невеста*: *нѐв̀еста*, *нѐв̀естица* (Благово, Монтанско, Галичник, Реканско), *нѐв̀естичка* (Ивайловградско), *гелендж̀ик* 'невеста' (Аврен, Крумовградско), *ца̀рева нѐв̀естица* (Дебърско, Гостиварско) (Младенова/Mladenova 1994: 222). Предполага се, че названия от типа *бо̀ж̀а кра̀вичка*, *бо̀ж̀а кра̀вица*, *бо̀ж̀а кра̀вка*, *бо̀ж̀а кра̀вчица* са свързани със символите на невестата в сватбената обредност (Славянские древности/Slavianskie drevnosti 2004: 387). При тях названието *нѐв̀еста* се открива на символно равнище. Тук мотивиращ признак вероятно е червеният цвят на калинката, който е характерен за облеклото на булката в традиционната българска култура.

3.2. Невестулка – ‘дробен хищен бозайник’. *Mustella nivalis*

В различните региони на българската етническа територия невестулката се назовава с различни имена, но повечето от тях са свързани с родството по сватовство и с кръвното родство: названия с вътрешна форма *булка*, *невѣста* и названия с вътрешна форма *кума*. Названия, свързани с кръвното родство, са с компонент *майка*, *сестра*, *леля* или *щѣрка* и са единични и изолирани: *миша мака*, *леля*, *царева щѣрка*, *чумова сестра* (РНДКБ/RNDKB 2018: 249).

За невестулка се използват следните названия, в които основен компонент е роднински термин по сватовство:

Названия с компонент *невѣста*, *булка*: *невѣста*, *невѣстичка*, *невѣстица*, *невяска*, *невеска* (БМ/ВМ 1994: 227; Младенов/Mladenov 1968: 498–499), *убава невьска*, *байнова булчица* (Кортен, Новозагорско), *байнова булка* (М. Манастир, Ямболско), *байновица* // *байновичка* (Бургаско), *батюва невяска* (БМ/ВМ 1994: 21), *банова булчица* (Харманлийско), *царева невьска* (Арх. Романски), *пдова булчица*, *енева булчица*, *радева булчица* (РНДКБ/RNDKB 2018: 249), *бабина булчица*, *иванчева булчица*, *булчица* (Младенов/Mladenov 1968: 498–499).

Названия с вътрешна форма *кума*: *калмана*, *калимана* (Югоизточна България), *калиманка* (Геров/Gerov 1976: 339), *кръсничка* (РНДКБ/RNDKB 2018: 249), *мишкина калманка*, *миша калманка* (Смолянско), *кумичка* (Младенов/Mladenov 1968: 498–499).

3.3. Змия

Думата *бабулька* за змия е умалително от роднинското име *баба*. В словосъчетанието *горска майка* (Попов/Поров 2001: 33) е включен роднинският термин *майка* за близко кръвно родство. И двете названия са сравнително редки.

3.4. Вълк, мечка, лисица

В българските диалекти и във фолклора също се използват роднински термини за диви животни. За вълка най-често се използва терминът *кум* (Кюстендилско), *кум господин* (Брезница, Сандански, Софийско), а във фолклора – *кумчо Вълчо*. За лисицата в народните приказки – *кума Лиса*. Вместо *вълци* понякога се използва роднинският термин *братята*. Евфемизмът *кум* за вълк се употребява и в други славянски езици. Според Зеленин латишите употребяват *кум* вместо *вълк* само в случаи, когато искат да го призоват (Зеленин/Zelenin 1929: 58).

Във фолклора мечката е наречена *баба Меца* – словосъчетание с компонент роднинския термин *баба*, с който най-често се образуват евфемистични названия за диви животни.

3.5. В образа на починалия прародител

Думата *бабулька* свързва змията със света на мъртвите прародители. Една от най-важните ѝ роли в българската народна митология е тази на дух покровител на дома и рода. В диалектите се срещат следните назва-

ния: *въртикъща*, *домакѝнка*, *домакѝн* (Охридско), *домошарка* (Охридско), *дядото* (Драмско), *къщница*, *намѝстник* (Гоцелелчевско), *пазачка*, *стопан*, *стопанка*, *сайбия*, *сайбийка* (Велешко), *чуварка*, *сѝнорник* (Китанова/Kitanova 2017: 125–125). Освен думата *дядото*, която отправя към починалите прародители, във всички останали названия се открива семантиката ‘който се грижи за дома’, ‘който пази дома и имота’. *Домакѝн* и *домакѝнка* означават ‘стопанин/стопанка на дом’ (БТР/ВТР 1973: 173). *Къщник* – ‘който се грижи и гледа добре къща’ (БТР/ВТР 1973: 404). *Стопан* – ‘притежател на дом, господар’ (БТР/ВТР 1973: 970).

Змията стопан обикновено не се показва. Вярват, че тя пази дома от нещастия. Съществува строга забрана за убиването ѝ. В Гоцелелчевско и досега съществува обичай, наречен *стопанова гозба*, при който се прави специално угощение за *стопана* на къщата.

4. Човекът и животните в устойчивите сравнения и фразеологията

Антропоморфизмът се проявява и във факта, че на животните се приписват различни човешки качества. Вълкът е зъл, агнето и гълъбът са кротки, лисицата е хитра, а мравката работлива. Този вид антропоморфизъм е характерен за фолклора – особено за приказките и басните. В речта се среща най-вече във фразеологизмите и устойчивите сравнения. Познати са работите на П. Легурска, М. Витанова, В. Въртов, И. Миронова, М. Журек и др. В статията си „Човекът и светът на животните в българските устойчиви сравнения“ М. Витанова (Витанова/Vitanova 2009: 34–41) поднася богат материал, който е класифициран по следния начин:

4.1. Интелектуални и психически характеристики на човека: *глунав като гъска*, *повтарям като папагал*, *гледам като вол*, *пуля се като бивол в трици*, *блея като овца*, *страхлив като заек*, *съска като пепелянка*, *хапе като бясно куче*, *като орел на мърша*, *надут като пуяк*, *запъвам се като магаре*, *ям като свиня*, *крадлив като сврака*, *хитър като лисица*, *като риба във вода*, *търпелив като добиче*, *работя като мравка/пчела*, *катеря се като коза*, *верен като куче* и др.

4.2. Социални характеристики на човека: *богат като мишка в долап*, *живеея като куче*, *сама като кукувица*, *беден като мишка* и др.

4.3. Физически характеристики и външен вид на човека: *грозна като крокодил*, *слаб като чироз/глист*, *тънък като комар*, *дебел като прасе/шопар*, *мирише като пор*, *здрав като бик*, *як като бик* и др.

4.4. Действия и състояния: *вървя като мравка*, *ходя като мечка*, *бягам като изтърван заек*, *припичам се като гуцер/змия* и др.

4.5. Цветове: *черен като гарван*, *червен като рак*, *зелен като гуцер* и др.

4.6. Количествени характеристики: *мрат като мухи*, *кацат като мухи на мед*, *пръскаме се като пилци* и др.

Подобни качества представя и В. Вѣтов в статията си „Човекът и човешкият живот, представени от българските разговорни зоофразеологизми с компонента „куче“, „псе“ в българския език“ (Вѣтов 2020).

Устойчивите сравнения и фразеологизми с компонент *животно* са метафорични и силно оценъчни. Чрез тях се характеризира човекът във всичките му житейски прояви – външен вид, характер, качества на личността и др.

5. Изводи

Антропоморфизмът е част от митологичното и архаично познание за света, характерно и за традиционната култура на българите. Изключително силно е застъпен той в народните приказки и басни, които са сравнително по-късни фолклорни текстове. В речта се откриват архаични форми, свързани с анимизма и тотемизма. Има хипотези, че последният е характерен за прабългарите (Колев/Kolev 1987: 57–58). Особено интересно в това отношение е назоваването на животни с лични и роднински имена. Според А. В. Гура тези случаи на езиков антропоморфизъм имат чисто номинативна функция. Тук е добре да се подчертае, че голямо значение в този процес имат апотропейната магия и превантивните действия за предпазване от опасни животни, които се срещат в българския народен календар (Китанова/Kitanova 2015). В тези превантивни действия често се имитира човешка сватба или погребение (*миша сватба*, погребение на жаба с цел предизвикване на дъжд). Интересно е, че на животните се приписват интелектуални, психически, социални и физически характеристики на човека, а също действия и състояния – щастие, тъга, плач. Пчелите и мравките имат строга йерархия и организация на дейността си. Те образуват особен вид социум, близък до човешкия.

Една част от дивите животни, влечугите и насекомите според легенди и вярвания произхождат от хора или се характеризират с метаморфозата *човек – животно*. Някои от тях, като змеят например, имат двойствена същност, характеризират се както със зооморфни, така и с антропоморфни черти. В архаичните представи на българите животните притежават душа.

Антропоморфизмът в традиционните общества е начин за себепознаване и опознаване на света, за прокарване на граница между своето и чуждото, за предпазване от опасното и непознатото, за обяснение на необяснимото.

ЛИТЕРАТУРА

- БЕР 1971: *Български етимологичен речник*. Т. 1. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- БЕР 1979: *Български етимологичен речник*. Т. 2. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- БЕР 1995: *Български етимологичен речник*. Т. 4. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- БМ 1994: *Българска митология*. Енциклопедичен речник. София, Логис+.

- БНТ 1963: *Българско народно творчество*. Т. 9. София, Български писател.
- БТР 1973: *Български тълковен речник*. София, Наука и изкуство.
- Витанова 2009: *Витанова, М.* Човекът и светът на животните в българските устойчиви сравнения. – *Български език*, № 2, с. 33–45.
- Вътов 2020: *Вътов, В.* Човекът и човешкият живот, представени от българските разговорни зоофразеологизми с компонента „куче“, „псе“ в българския език. – *Българска електронна лингвистична библиотека „Стефан Гърдев“* <<http://georgesg.info/belb/personal/vytov/kuche-pse.htm>> [12.01.2020].
- Георгиева 1993: *Георгиева, Ив.* Българска народна митология. София, Наука и изкуство.
- Геров 1977: *Геров, Н.* Речник на българския език. Т. 2. София, Български писател.
- Геров 1978: *Геров, Н.* Речник на българския език. Т. 5. София, Български писател.
- Гура 1997: *Гура, А.* Символика животных в славянской народной традиции. Москва, Индрик, 912 с.
- Гура 2004: *Гура, А. В.* Лунные пятна. – В: *Славянские древности. Этнолингвистический словарь*. Т. 3. Москва, Индрик, с. 150–154.
- Гура 2017: *Гура, А. В.* Антропоморфизм в народной зоологии. – В: *Антропоцентризм в языке и культуре*. Отв. редактор С. М. Толстая. Москва, Индрик, с. 25–41.
- Журек 1996: *Журек, М.* Фразеологизмы с компонентом – наименованием животных, характеризующие человека, в русском и польском языках. – В: *Systemy zoonim v jazykah slowianskih*. 11. Uniwersytet Marii Cutie-Sklodowskiej. Rosprawy slawisty, Lublin, с. 327–323.
- Зеленин 1995: *Зеленин, Д. К.* Табу слов у народов восточной Европы и северной Азии. Запреты на охоте. – В: *Сборник музея антропологии и этнографии*, т. 8. Ленинград.
- Илчев 1969: *Илчев, Ст.* Речник на личните и фамилните имена у българите. София, Издателство на Българската академия на науките.
- Китанова 1996: *Китанова, М.* Диалектното название *куцулан* в миторитуалното ядро на Вълчите празници. – *Българска реч*, № 3, с. 33–35.
- Китанова 2015: *Китанова, М.* „Лошото време“ в българския народен календар. – *Дзъло* (електронно списание), № 5. www.abcdar.com [10.12.2019].
- Китанова 2017: *Китанова, М.* Евфемизмите в българската традиционна култура. – *Известия на Института за български език*, № XXX, с. 119–138.
- Колев 1987: *Колев, Н.* Българска етнография (Етнология). София, Габерофф.
- Легурска 1983: *Легурска, П.* Устойчивые сравнения с компаративным компонентом – название животного в русском и болгарском языках. – *Болгарская русистика*, № 3, с. 46–51.
- Легурска 1983а: *Легурска, П.* Названия животных – метафорические характеристики человека в русском и болгарском языках. – *Болгарская русистика*, № 5, с. 28–35.

- Младенов 1968: *Младенов, М. Сл.* Един случай на табу в български език (Названия на невестулката). – *Известия на Института за български език*, № 16, с. 497–507.
- Младенова 1994: *Младенова, Д.* Етнолингвистично изследване на българските названия за калинка-малинка *Coccinella septempunctata* в балканска и славянска перспектива. – В: *Етнографски проблеми на народната духовна култура*. Т. 3. София, КЛУБ'90, с. 195–286.
- МНМ 1980: *Мифы народов мира*. Т. 1. Москва, Советская энциклопедия.
- МНМ 1982: *Мифы народов мира*. Т. 2. Москва, Советская энциклопедия.
- Попов 1994: *Попов, Р.* Подземният свят на къртицата. – В: *Етнографски проблеми на народната духовна култура*. Т. 3. София, КЛУБ'90, с. 173–195.
- Попов 2001: *Попов, Б.* Критерии за табуистичност на названията и структура на категорията табуистично название. – *Български език*, 2001–2002, № 1, с. 47–57.
- Попов 2004: *Попов, Б.* Типология на назоваването при индоевропейските термини за някои опасни и хищни животни. – *Съпоставително езикознание*, № 1, с. 5–23.
- Попов 2008: *Попов, Б.* Табуистични названия на хора и животни в югозападните български говори. – *Български език*, № 1, с. 63–68.
- РНДКБ 2018: *Речник на народната духовна култура на българите*. София, Наука и изкуство.
- Славянские древности 2004: *Славянские древности*. Этнолингвистический словарь. Т. 3. Отв. редактор С. М. Толстая. Москва, Международные отношения.
- Толстая 2017: *Толстая, С. М.* Очеловечивание сущего: заметки об антропоцентризме и антропоморфизме в языке и культуре – В: *Антропоцентризм в языке и культуре*. Отв. редактор С. М. Толстая. Москва, Индрик, с. 7–25.
- Фасмер 1986: *Фасмер, М. Ю.* Этимологический словарь русского языка. Т. 2. Москва, Прогресс.

REFERENCES

- BER 1971: *Balgarski etimologichen rechnik*. Т. 1. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.
- BER 1979: *Balgarski etimologichen rechnik*. Т. 2. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.
- BER 1995: *Balgarski etimologichen rechnik*. Т. 4. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.
- BM 1994: *Balgarska mitologiya*. Entsiklopedichen rechnik. Sofia, Logis+.
- BNT 1963: *Balgarsko narodno tvorchestvo*. Т. 9. Sofia, Balgarski pisatel.
- BTR 1973: *Balgarski talkoven rechnik*. Sofia, Nauka i iskustvo.
- Fasmer 1986: *Fasmer, M. Ju.* Etimologicheskii slovar' russkogo iazyka. Т. 2. Moskva, Progress.
- Georgieva 1993: *Georgieva, I.* Balgarska narodna mitologiya. Sofia, “Nauka i izkustvo”.

- Gerov 1977: *Gerov, N.* Rechnik na balgarskiya ezik. T. 2. Sofia, Balgarski pisatel.
- Gerov 1978: *Gerov, N.* Rechnik na balgarskiya ezik. T. 5. Sofia, Balgarski pisatel.
- Gura 1997: *Gura, A. V.* Simvolika zhivotnykh v slavianskoi narodnoi traditsii. Moskva, Indrik, 912 s.
- Gura 2004: *Gura, A. V.* Lunnye piatna. – In: *Slavianskie drevnosti. Etnolingvističeskii slovar'*. T. 3. Moskva, Indrik, s. 150–154.
- Gura 2017: *Gura, A. V.* Antropomorfizm v narodnoi zoologii. – In: *Antropotsentrizm v iazyke i kul'ture*. Otv. red. S. M. Tolstaia. Moskva, Indruk, s. 25–41.
- Ilchev 1968: *Ilchev, St.* Rechnik na lichnite i familnite imena u balgarite. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.
- Jurek 1996: *Jurek, M.* Frazeologizmy s komponentom naimenovanie zhivotnykh, harakteriziruiushtie cheloveka v russkom i pol'skom iazykakh. – In: *Systemy zoonim v językah słowianskich*. 11. Uniwersytet Marii Cutie-Sklodowskiej. Rozprawy slawisty, Lublin, s. 327–323.
- Kitanova 1996: *Kitanova, M.* Dialektnoto nazvanie *kutsulan* v mitoritualnoto yadro na valchite praznitsi. – *Balgarska rech*, № 3, s. 33–35.
- Kitanova 2015: *Kitanova, M.* “Loshoto vreme” v balgarskiya naroden kalendar. – *Dzvalo* (elektronno spisanie), № 5. www.abcdar.com [10.12.2019].
- Kitanova 2017: *Kitanova, M.* Evfemizmite v balgarskata traditsionna kultura. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, № XXX, s. 119–138.
- Kolev 1987: *Kolev, N.* Balgarska etnografiya (Etnologiya). Sofia, Gaberoff.
- Legurska 1983: *Legurska, P.* Ustoichivye sravneniia s komparativnym komponentom – nazvanie zhivotnogo v russkom i bolgarskom iazykakh. – *Bolgarskaia rusistika*, № 3, s. 46–51.
- Legurska 1983a: *Legurska, P.* Nazvaniia zhivotnykh – metaforičeskie harakteristiki cheloveka v russkom i bolgarskom iazykakh. – *Bolgarskaia rusistika*, № 5, s. 28–35.
- Mladenov 1968: *Mladenov, M.* Sl. Edin sluchay na tabu v balgarski ezik (Nazvaniya na nevestulkata). – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, № 16, s. 497–507.
- Mladenova 1994: *Mladenova, D.* Etnolingvistichno izsledvane na balgarskite nazvaniya za kalinka-malinka *Coccinella septempunctata* v balkanska i slavyanska perspektiva. – In: *Etnografski problemi na narodnata duhovna kultura*. T. 3. Sofia, KLUB'90, s. 195–286.
- MNM 1980: *Mify narodov mira*. T. 1. Moskva, Sovetskaia entsiklopediia.
- MNM 1982: *Mify narodov mira*. T. 2. Moskva, Sovetskaia entsiklopediia.
- Popov 1994: *Popov, R.* Podzemniyat svyat na kartitsata. – In: *Etnografski problemi na narodnata duhovna kultura*. T. 3. Sofia, KLUB'90, s. 173–195.
- Popov 2001: *Popov, B.* Kriterii za tabuistichnost na nazvaniata i struktura na kategoriyata tabuistichno nazvanie. – *Balgarski ezik*, 2001–2002, № 1, s. 47–57.
- Popov 2004: *Popov, B.* Tipologiya na nazovavaneto pri drevnite indoevropski termini za nyakoi opasni i hishtni zhivotni. – *Sapostavitelno ezikoznanie*, № 1, s. 5–23.
- Popov 2008: *Popov, B.* Tabuistichni nazvaniya na hora i zhivotni v yugozapadnite balgarski govori. – *Balgarski ezik*, № 1, s. 63–68.

- RNDKB 2018: *Rechnik na narodnata duhovna kultura na balgarite*. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Slavianskie drevnosti 2004: *Slavianskie drevnosti*. Etnolingvističeskii slovar'. T. 3. Otv. redaktor S. M. Tolstaia. Moskva, Mezhdunarodnye otnosheniia.
- Tolstaia 2017: *Tolstaia, S. M.* Ochelovechivanie sushtego: zametki ob antropotsentrizme i antropomorfizme v iazyke i kul'ture. – In: *Antropotsentrizm v iazyke i kul'ture*. Otv. redaktor S. M. Tolstaia. Moskva, Indrik, s. 7–25.
- Zelenin 1929: *Zelenin, D. K.* Tabu slov u narodov vostochnoi Evropy i severnoi Afriki. Zaprety na okhote. – In: *Sbornik muzeia antropologii i etnografii*. T. 8. Leningrad.
- Vatov 2020: *Vatov, V.* Chovekat i choveshkiyat zhivot, predstaveni ot balgarskite razgovorni zoofrazeologizmi s komponenta *kuche, pse* v balgarskiya ezik. – *Balgarska elektronna lingvistichna biblioteka „Stefan Gardev“* <<http://georgesg.info/belb/personal/vyotov/kuche-pse.htm>> [12.01.2020].
- Vitanova 2009: *Vitanova, M.* Chovekat i svetat na zhivotnite v balgarskite ustoychivi sravneniya. – *Balgarski ezik*, № 2, s. 33–45.

✉ Проф. д-р Мария Китанова

Секция за етнолингвистика

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Prof. Mariya Kitanova, PhD

Department of Ethnolinguistics

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

Публикувано: 31 март 2020